

## Poetes empenyats: possibilitats i reptes del gir afectiu en la interpretació de textos literaris\*

MARGALIDA PONS *LiCETC, Universitat de les Illes Balears*

RESUM: En les últimes dècades ha cobrat força en els estudis literaris i culturals el que s'ha denominat *gir emocional* o *gir afectiu* (*affective turn*). Aquest gir –que es decanta dels models filosòfics cartesians per aglutinar aspectes de la psicoanàlisi, dels estudis subalterns, dels estudis de la discapacitat i de les teories de la subjectivitat– permet abordar el caràcter mitjancer dels afectes (que se situen entre la ment que pensa i el cos que actua) en la construcció de nous subjectes, i, doncs, entén l'experiència emocional com a eina vàlida per a la investigació literària. L'expressió recent d'antagonismes polítics des del camp creatiu és una bona plataforma d'exploració d'aquesta orientació teòrica afectiva. L'article proposa una lectura política del concepte d'indignació a partir de l'antologia *Ningú no ens representa. Poetes empenyats*, sorgida del moviment 15M.

PARAULES CLAU: Gir afectiu, indignació, 15M, poesia catalana contemporània.

ABSTRACT: In the past few decades the so-called *affective turn* has firmly established its credentials in the field of literary and cultural studies. Setting itself apart from Cartesian philosophical models and combining instead aspects of psychoanalysis, subaltern studies, disability studies and theories of subjectivity, the affective turn addresses the mediatory nature of emotions (which stand between the thinking mind and the acting body) in the construction of new subjects. It therefore regards the emotional experience as a valid tool for literary research. Some recent expressions of political antagonism in the creative field are a good starting point for exploring this affective theoretical approach. Taking its cue from the poetry anthology *Ningú no ens representa. Poetes empenyats*, which came out of the 15M movement, this paper proposes a political reading of the notion of indignation.

KEYWORDS: *affective turn*, indignation, 15M, contemporary Catalan poetry.

\* NOTA. Aquest article s'inscriu en el projecte de recerca FFI2015-65110-P.

Què fa aquest intel·lectual gatejant com un nen  
de quatre mesets pel terra de les emocions?  
(D. A. 2011, p. 147)

## 1. Places empenyades i discursos crítics

El maig de 2011, en el marc de l'acampada dels indignats del moviment 15M, un grup de quinze poetes va fer un recital a la Plaça de Catalunya de Barcelona. Com a conseqüència d'aquell recital, després d'una crida a la participació a la qual s'adheriren nous noms –i de diverses assemblees, presencials o virtuals, per consensuar aspectes organitzatius–, es va gestar l'antologia *Ningú no ens representa. Poetes empenyats*. Publicada a final d'aquell mateix any a l'editorial Setzevents, reunia obra de setanta-un poetes que –com recordava Enric Casasses, un dels participants– ho havien decidit «tot entre tots, seguint el model anarco de democràcia directa: sí organitzar, no manar» (2012, p. 31). Els poemes s'hi presentaven en ordre alfabètic i sense signar. «Volen sonar com una única veu, tots junts, sense diferències», deia a la premsa l'editor de Setzevents, Manel Subirats.<sup>1</sup> Els textos anaven precedits d'un pròleg en què la coordinadora editorial, Anna Muro, escrivia: «Només la força de la suma de voluntats, l'esforç col·lectiu i col·laboratiu i la integració de formes de pensament diverses, només la suma de persones diferents i la força coordinada de cadascuna d'elles, fan possible aquest projecte» (D. A. 2011, p. 10). Aquest escrit proemial no era un pròleg específic per a l'antologia, sinó una presentació global per a tots els volums de la col·lecció Vents del Canvi, que *Ningú no ens representa...* va inaugurar.<sup>2</sup> Però l'apel·lació a la «suma» i a la «integració» de veus diverses reunia, indiferenciats, el projecte d'una aventura editorial alternativa<sup>3</sup> i el projecte d'expressar en clau

1. Declaracions recollides a *Regió7.cat* el 19 de novembre de 2011 (<<http://www.regio7.cat/cultures/2011/11/19/recital-poetic-dels-indignats-pren-cos-llibre-71-autors/177079.html>>). La nota editorial que encapçala l'antologia explica: «Per voluntat expressa dels autors d'aquest llibre, els poemes es presenten per ordre alfabètic i sense esmentar-ne l'autoria» (D. A. 2011, p. 12).

2. Anna Muro em confirma que el pròleg era comú al de la resta de llibres de la col·lecció Vents del Canvi (comunicació personal, correu electrònic, setembre de 2015). A més de *Ningú no ens representa*, s'hi publicaren cinc volums prou heterogenis, tots apareguts el 2012: *Blanques juguen i guanyen: reflexions ètiques d'un educador social*, de Joan Dueñas; *Carme Forcadell, acció i pensament*, de Carme Forcadell; *Català a la carta: tria la teva aventura lingüística*, de David Vila; *Catalunya sota Espanya, les claus del final*, de Manel Subirats; i *Sóc gai i crec en Déu*, d'Albert Torras.

3. Setzevents va néixer el 2008. El digital *elRipollés.info* recollia el 19 d'abril d'aquell any que l'editorial només publicaria obres en català i occità, que els drets d'autor quedarien en mans dels escriptors i que els possibles guanys de les vendes serien per als autors: els creadors de continguts en serien, per tant, també els propietaris (<<http://www.naciodigital.cat/elripolles/noticia/6146/editorial/santjoanina/setzevents/estrena/amb/quatre/obres>>). Pel que fa a la col·lecció Vents del Canvi, activa durant el període 2011-2012, es definia com un «projecte col·laboratiu» en què interviendrien «persones de molt diversos àmbits com el món editorial, la sociologia, la generació de conceptes, el pensament no convencional, el màrqueting alternatiu, l'aprenentatge», que pretenia fugir de l'«academicisme» i que es basava en valors com «l'ètica, la consciència col·lectiva, el procés en el coneixement, la responsabilitat, la dedicació, la

poètica una protesta social. El novembre de 2011 l'antologia es va presentar al barri d'Hostafrancs, davant una de les cases ocupades pels indignats –posteriorment desallotjada, entre fortes protestes, pels Mossos d'Esquadra– en el marc de l'acció que es va conèixer com a Habitatge 18N. Carles Rebassa recorda que en aquella ocasió els poetes llegiren els seus versos gairebé envoltats per la policia.<sup>4</sup>

Pocs mesos després, a principi de 2012, es va portar a terme una iniciativa germana de l'antologia. La companyia Heura Teatre va estrenar a Mallorca *Foc a la Trampa!*, a partir d'una idea de Miquel Amengual i Antoni Artigues i sota la direcció de Margalida Estelrich. El títol provenia d'un poema de Blanca Llum Vidal, encapçalat per una citació d'Ovidi Montllor, que s'havia publicat a *Ningú no ens representa...* L'obra, motivada per les càrregues policials contra el moviment dels indignats, era un muntatge de poemes i adaptacions de cançons que es presentava així:

Quan el moviment dels indignats continua sortint als carrers i places del nostre país, a l'estat Espanyol i arreu del món, trobem en la poesia un discurs clar i punyent des d'on aixecar la nostra indignació i el nostre inconformisme enfront de tots aquells que ens xuclen la sang, que volen escanyar-nos, tots aquells que volen que la nostra cultura i la nostra veu deixi de sentir-se d'una vegada i per sempre. Però som nosaltres qui tenim la veu i nosaltres que alcem la falç per segar tanta estultícia. [...] L'obra neix arran de l'episodi vergonyós que van protagonitzar els mossos, seguint ordres del nou conseller Felip Puig, tractant amb violència i sense miraments totes les persones, que concentrades pacíficament per exposar les seves queixes i les seves propostes per aconseguir una societat millor, havien acampat a plaça Catalunya.<sup>5</sup>

Entre els personatges de *Foc a la Trampa!* –que eren també els enunciadors dels poemes– hi havia un Poeta, un Hippy, un Antitot, una 2.0, un Indignat, un Teòric i el mateix Felip Puig, responsable de l'actuació repressiva de la policia. L'escenari de l'obra era una plaça amb pancartes diverses («Ningú no ens representa», «No som mercaderia de polítics i banquers», «La plaça és del poble»...) i els personatges interactuaven amb el públic, que, segons el guió, havia de participar en l'acampada: «poden escriure algun lema a la pancarta, repartir pamflets, beure una birra, participar en el twitter...».<sup>6</sup>

voluntat d'acció, el respecte, la independència de criteri, el gaudi, la creativitat, la connectivitat, la cooperació i el compartir» (document *Vents del Canvi. Projecte editorial amb Setze Vents*, inèdit; agraesc a Anna Muro, promotora de la col·lecció, que m'hi hagi donat accés).

4. Comunicació personal, setembre de 2015.

5. Citació extreta de la sinopsi de l'obra, que, juntament amb el guió i el dossier de premsa, és accessible a l'enllaç <<http://magpoesia.mallorcaweb.com/muntatges/acampadaindignats.html>>.

6. Ibidem.

La força d'un sentiment, la indignació, com a motor de recitals, protestes, publicacions i polèmiques obre nous escenaris per a la interpretació de textos. Els últims anys ha cobrat força en els estudis literaris, l'antropologia, la història, la sociologia i la filosofia el que s'ha denominat *gir emocional* o *gir afectiu* (*affective turn*). Aquest camí conceptual –híbrid des del punt de vista teòric– aprofita conceptes de la psicoanàlisi, dels estudis subalterns, dels estudis de la discapacitat i de les teories de la subjectivitat per proposar un abordament global dels aspectes emotius, corporals i racionals de l'expressió humana.<sup>7</sup> Alguns teòrics l'expliquen com un interès per les emocions i l'afectivitat, sorgit a mitjan anys noranta, que es nodreix de les teories de la subjectivitat i la corporalitat, el feminisme postestructuralista, la teoria política i les reflexions *queer* sobre la melancolia i el trauma, i que entén els afectes com a pràctiques culturals i socials (ATHANASIOU, HANTZAROULA i YANNAKOPOULOS 2008, p. 5).

Prenent *Ningú no ens representa...* com a pretext, en aquestes pàgines pretenc reflexionar sobre les possibilitats d'aplicació de les teories de les emocions a la lectura de textos literaris. Sembla clar, en primer lloc, que l'antologia escenifica el trànsit de la indignació de sentiment individual a força comunitària i, per tant, altera, situant-les en un context políticament marcat, cada una de les veus individuals que recull. Així, per exemple, el poema «Com m'agrada», de Màrius Sampere, s'havia publicat inicialment al seu llibre *La taula i les estrelles* (1992), que havia estat llegit en clau existencialista (CODINA 2003, p. 109). Però, un cop dins l'antologia, els versos «i vaig llegir, per les parets sagnants / això: parlaré» (D. A. 2011, p. 65) prenen tot un altre sentit. El mateix passa amb els poemes de *Foc a la Trampa!*: s'hi inclouen uns versos dels *Sonets alexandrins* de Jaume Vidal Alcover que parlen de la rebel·lia –i, per tant, s'adiuen amb l'esperit combatiu del muntatge– però que foren publicats molt abans del 15M: el 1981! És obvi que la recontextualització aporta nous significats als textos. Com sostenen Félix Duque i Luciana Cadahia (2013, p. 6), en el context del moviment 15M la indignació passa de ser un estat d'ànim personal a significar-se com a passió col·lectiva amb voluntat transformadora: el sentiment de greuge envers allò que és propi s'ha convertit en una percepció de la lesió dels drets dels altres com una ofensa personal, amb la consegüent redefinició de la rebel·lia com a categoria política de signe negatiu que, en el cas concret del moviment sorgit la primavera de 2011, lluita per una democràcia realment participativa.<sup>8</sup> D'altra banda, el caràcter «anònim» (o *relativament* anònim) de l'antologia posa sobre la taula qüestions tan

7. Per a una visió resumida dels desenvolupaments del gir emocional en els estudis culturals, l'antropologia cultural, la sociologia i la història, vegeu el capítol «Disciplinary developments» (HARDING i PRIBRAM 2009, p. 26-34).

8. Sobre aquest caràcter comunitari de les emocions, alguns crítics (ATHANASIOU, HANTZAROULA i YANNAKOPOULOS 2008, p. 6) consideren que el gir afectiu explora precisament una tensió productiva entre les nocions d'emoció, afecte i passió social (*social passion*).

rellevants per als estudis literaris com l'autoria i la veu. L'emoció es converteix en una nova manera de pensar el subjecte.

Ara bé, els mateixos Duque i Cadahia reconeixen que si bé el terme *indignació* va ser adoptat de manera *immediata* en els diferents espais d'ocupació, des d'aleshores s'ha gestat una pràctica discursiva i operativa que en cancel·la aquest caràcter immediat i *emocionant* (2013, p. 6-7). És important tenir en compte l'existència d'aquesta mediació complexa per evitar interpretacions essencialistes dels productes i les accions derivats del moviment. Per això, un altre propòsit d'aquest article és repensar la indignació com un afecte que necessita un objecte per definir-se: indignar-se *contra què*? La resposta sembla evident: *contra* els abusos dels bancs, *contra* el bipartidisme, *contra* la perversió del sistema democràtic, *contra* les retallades dels drets socials... Però també és cert que la indignació s'ha presentat mediàticament com a intransitiva, i aquesta intransitivitat l'ha convertida en un espai discursiu ambigu i manipulable que ha atret crítiques formulades tant des del radicalisme neoliberal com des de posicions més moderades però igualment generalitzadores. Melcior Comas qualifica el 15M de «pensament maniqueu» que «dibuixa tota una vulgata, una escolàstica sovint oracular, hermètica i monopolitzant, un mecanisme mental [...] que permet nodrir una ceguesa dogmàtica curiosa», i conclou:

Es tracta d'un magnífic plegat d'engrunes de quincalla ideològica que conflueix amb d'altres elements com ara el puritanisme, el populisme, el romanticisme del culte a l'acció «sincera» més que racional o ponderada, l'esteticisme, algunes gotes de nihilisme, el perfeccionisme democràtic, l'odi a Occident i a la modernitat burgesa, però alhora el culte al progrés i a la innovació tecnològica que ha d'accelerar-lo, a més del sentiment de culpa per pertànyer a una societat opulenta. (2012, p. 26-27)

Al seu torn, a l'assaig *De la indignació a la nació*, Ignasi Ribó qualifica la indignació d'«arbre bord», i escriu:

El moviment dels indignats es troba, així, paralitzat per la incapacitat d'oferir un discurs i un programa polític coherents [...]. Les manifestacions, les acampades, els crits muts o la bústia de propostes estan bé durant un temps [...], però arriba un moment que cal oferir solucions convincent [...]. Per desgràcia, aquesta mena de fruits no els donarà l'arbre que han plantat els indignats. [...] Encara que volguessin, els indignats no podrien articular una alternativa vàlida al sistema en vigor. Per fer-ho, caldria que abandonessin abans el paradigma polític de la modernitat i trenquessin amb alguns dogmes de fe que encara dominen en bona mesura les societats contemporànies. (2013, p. 24)

I Quim Monzó ironitza així sobre el moviment:

Que los campistas digan que luchan contra el bipartidismo es lindo, pero para eso están las urnas: para votar a otros partidos que no sean los dos que cortan el bacalao. La empanada que los campistas exhiben es tan grande que resulta difícil saber qué quieren. ¿Que, el próximo domingo, la gente no vaya a votar? ¿Ejecutar a González Sinde? ¿Enterrar al capitalismo? Vale, pero ¿para poner qué? Y, cuando hablan de acabar con la partitocracia, ¿qué piden exactamente? ¿Que no haya partidos? Miau, porque cuando no hay partidos es que hay partido único. | ¿Eso de «Falta pan para tanto chorizo» cabe perfectamente en los 140 caracteres que pide un tuit, pero ¿qué pan proponen? ¿Masacramos las urnas y que a partir de ahora una camarilla autodesignada escoja quién tiene que representarnos? (2011, en línia)

L'activista, periodista i investigadora Esther Vivas contestava així l'escepticisme burleta d'aquesta mena de discursos: «El discurs hegemònic diu ara que els moviments alternatius són molt bonics, però que no poden canviar les coses. Però fins i tot economistes de prestigi demostren que sí que es poden canviar. Cauríem en un discurs paralitzador si la dificultat de canviar-les ens portés a no intentar-ho [...]. Sempre ens han dit que lluitar no serveix de res» (*apud* GABANCHO 2015, p. 153).

Vistes aquestes reaccions, m'interessa també examinar el caràcter díctic de la indignació com a sentiment que pren significats diferents en funció de la situació específica de la seva enunciació i que, per tant, cal llegir sempre dins un context. En aquest sentit, defensar l'existència d'una «veu única» i «sense diferències», com feia l'editor de Setzevents, és molt problemàtic. En el cas de *Ningú no ens representa...*, si no es té en compte l'heterogeneïtat que comporta aquesta obertura dítica podrien entendre's com a idèntiques veus tan radicalment diferents com les de Màrius Sampere i Carles Hac Mor, dos dels poetes antologats.

No aspir a fer un estudi pormenoritzat de l'antologia, ni a endevinar a qui pertanyen els poemes que per a mi són anònims, ni tinc l'ambició de fer una anàlisi de la filosofia del 15M a partir d'uns textos literaris sovint escrits abans de l'eclosió del moviment. Em conform a explorar els nous punts de vista de lectura que sorgeixen amb l'aplicació de les teories afectives. Després d'una nota terminològica sobre els termes *emoció* i *afecte*, en les pàgines següents repassaré les línies mestres en què s'inspiren els teòrics de les emocions, ressenyaré algunes de les aplicacions de les teories afectives a l'estudi de textos en l'àmbit ibèric i, finalment, reflexionaré sobre l'elasticitat del concepte d'indignació que vehicula *Ningú no ens representa...*

## 2. Afectes i emocions

Per a alguns crítics, els termes *afecte* i *emoció* no són sinònims –i en el camp ibèric, com assenyala Jo Labanyi (2010, p. 224), presenten a més la dificultat afegida de la traducció: *affect*, en anglès, equival al que en català en diem *emoció*, i *emotion* equival a *afecte* o a *sentiment*. Hi ha acord a considerar que l'*emoció* (*affect*) és una sensació física, precognitiva i prelingüística, «a strong response to a stimulus» d'una intensitat que es pot mesurar fisiològicament però que la consciència no té temps de registrar (2010, p. 224). Un cop es torna conscient, podem parlar ja d'*afecte* (*emotion*).<sup>9</sup> Tal vegada per això el sociòleg i filòsof Brian Massumi es refereix a l'autonomia de l'*emoció* (*autonomy of affect*) i l'entén com un tipus d'intensitat que existeix al marge dels processos de significació, «embodied in purely autonomic reactions most directly manifested in the skin –at the surface of the body, at its interface with things» (1995, p. 85). Aquesta *emoció* (informe, no estructurada i no significant) es transforma en un estat afectiu quan passa pel filtre de la consciència i de la semantització:

An emotion [català: *afecte*] is a subjective content, the socio-linguistic fixing of the quality of an experience which is from that point onward defined as personal. Emotion is qualified intensity, the conventional, consensual point of insertion of intensity into semantically and semiotically formed progressions, into narrativizable action-reaction circuits, into function and meaning. It is intensity owned and recognized. It is crucial to theorize the difference between affect [*emoció*] and emotion [*afecte*]. If some have the impression that it has waned, it is because affect is unqualified. As such, it is not ownable or recognizable, and it is thus resistant to critique. (MASSUMI 1995, p. 88)

De manera similar, Larry Grossberg defineix l'*emoció* com una forma asignificativa i no ideològica d'energia o intensitat que, un cop entra en l'ordre de la significació, ja pot esdevenir *afecte*: l'*afecte* inclouria, doncs, l'*emoció* –però «modificada» per la significació (*apud* HARDING i PRIBRAM 2009, p. 17). Així, segons el paradigma dominant (representat per psicòlegs com Paul Ekman i Silvan Tomkins, per neuròlegs com António Damásio i, en l'àmbit de les humanitats, per crítics com Eve Kosofsky Sedgwick), els processos emocionals són independents de la intenció i del significat i, per tant, s'han de distingir de les creences i dels desitjos (LEYS 2011, p. 437-443). Els diccionaris recullen aquest trànsit entre l'aspecte orgànic i el senti-

9. En el mateix sentit s'expressa Patricia T. Clough (2007, p. 2), que defineix l'*affect* com a complexitat no lineal de la qual prové l'estat de consciència que és l'*emotion*. El neuròleg António Damásio defineix l'*emoció* com «un conjunto de cambios en el estado corporal conectados a determinadas imágenes mentales que han activado un sistema cerebral específico» (2007, p. 174).

mental: el DIEC2 defineix l'emoció com una «reacció afectiva, en general intensa, provocada per un factor extern o pel pensament, que es manifesta per una commoció orgànica més o menys visible», i l'afecte com un «sentiment que commou l'ànima, com ara la ira, la compassió, l'odi, l'amor» i alhora com un «procés psíquic que proporciona determinades qualitats subjectives en el camp de la consciència i que alhora condiona el sentit dels impulsos i les reaccions». Si l'emoció posa en primer terme el cos, en l'experiència de l'afecte ja intervé la ment reflexiva. Segons aquesta lògica, enrojolar-se seria el reflex d'una emoció i la vergonya seria un afecte. Estremir-se, tenir la boca seca o suar sense causa aparent serien emocions indiciàries de la por o de l'amor. Vista així, l'emoció és, per naturalesa, polisèmica.

Altres crítics —els cognitivistes en psicologia i filosofia—, en canvi, utilitzen els dos termes com a equivalents, perquè consideren que les emocions són esdeveniments mentals i que el component corporal no hi té un paper rellevant (SCHEER 2012, p. 195). I d'altres, com Michael Hardt (2007, p. ix), apunten al caràcter intersticial de les emocions, que sorgeixen «in the midst of *in-between-ness*: in the capacities to act and be acted upon», i que se situen, per tant, entre la ment pensant i el cos que actua. El discurs mèdico-neurològic sembla abonar també aquest caràcter intersticial.<sup>10</sup> En tot cas, el sentit dels mots ha anat variant amb el temps: Penelope Gouk i Helen Hills precisen que el terme *emotion* significava originalment moviment o migració física (del llatí *moveo*, moure de dins a fora) i que no va usar-se en sentit figurat fins al segle XIX (2005, p. 16-17).

Més que aturar-se en la qüestió terminològica, crec que és important observar el rendiment discursiu d'aquests conceptes. Tractaré els dos termes com a part d'un contínuum en el qual l'emoció és una sensació immediata i l'afecte un sentiment elaborat a partir de l'emoció. La indignació es pot considerar una emoció pel seu caràcter «espontani» i «immediat», però és un afecte per les seves implicacions ideològiques. Considerar-la d'una o altra manera canviarà la manera de llegir l'antologia *Ningú no ens representa...* i deixarà al descobert possibles tensions interpretatives: els «poetes empenyats» són el fruit efímer d'un moment, o constitueixen, en canvi, el focus inaugural d'un discurs sobre l'acció social de l'escriptura?

### 3. L'*affective turn*: fonaments i aplicacions

L'estudi de les emocions com a camp emergent en les humanitats es fonamenta en una redistribució de forces del binomi cos/ment, que relaciona els dos conceptes en termes

10. Vegeu per exemple el que en diu Damásio: «[la emoción y el sentimiento] proporcionan el puente entre los procesos racionales y los no racionales, entre las estructuras corticales y las subcorticales» (2007, p. 155).

de correspondència i no d'oposició. En aquest sentit, l'*Ètica* de Spinoza, que en la tercera part descriu el comportament afectiu d'acord amb les oscil·lacions de les passions, se sol invocar com a referent inaugural. Per a Spinoza els afectes són dignes d'estudi perquè tenen a veure amb la capacitat d'actuar del cos:

Per afectes entenc les afeccions del cos, amb les quals s'augmenta o es disminueix, s'ajuda o es perjudica la potència d'actuar del mateix cos, i entenc, al mateix temps, les idees d'aquestes afeccions.

Així doncs, si poguéssim ser causa adequada d'alguna d'aquestes afeccions, aleshores per afecte entenc una acció; i en un altre cas, una passió. (2001, p. 193; la traducció és meua)

Basant-se en la lectura de l'*Ètica*, que defensa que les emocions problematitzen les divisions ment/cos i accions/passions, els teòrics de les emocions defensen la proximitat entre accions i passions (HARDT 2007, p. x-xi). En una de les recopilacions d'estudis més conegudes d'aquesta «nova» disciplina, *The Affective Turn. Theorizing the Social*, Patricia T. Clough sosté que les conceptualitzacions de les emocions es deriven d'una línia de pensadors que inclou –a més de Spinoza– Bergson, Deleuze i Guattari (hi podríem afegir les teories sobre l'abjecció de Julia Kristeva), i que el seu estudi implica tant el cos humà com les tecnologies que ens permeten veure l'emoció més enllà dels límits orgànics o fisiològics (2007, p. 2). El gir afectiu seria així un punt d'inflexió en la teoria crítica –determinat per una nova configuració dels cossos, la tecnologia i la matèria– que combat la incapacitat (capitalista) de donar visibilitat als cossos fantasmagòrics i a les restes traumàtiques d'històries esborrades (2007, p. 2-3). Ruth Leys subratlla aquesta dimensió política en recordar que el poder de moltes comunicacions mediàtiques prové més de les seves apel·lacions emocionals que de la ideologia: l'exemple (manllevat a Massumi) de Ronald Reagan, un polític de poca consistència intel·lectual que basà el seu èxit en la creació d'efectes ideològics per mitjans no ideològics sinó afectius, li serveix per postular que la ideologia és produïda per operacions que no s'esdevenen al nivell ideològic (2011, p. 435). Finalment, Melissa Gregg i Gregory Seigworth (2010, p. 6-8) resumeixen les fonts motores del gir afectiu en vuit vectors: les teories de la corporalitat; la cibernètica i les teories de la relació entre humanitat i inorganicitat o maquinisme (per exemple les reflexions de Dona Haraway sobre els cíbors); les tradicions filosòfiques no cartesianes; alguns aspectes de la psicoanàlisi; les tradicions crítiques amb la «normalització» del poder, com els feminismes i els estudis *queer* i subalterns; les teories que reaccionen contra el gir lingüístic (és a dir, les línies de pensament que s'aparten de l'anàlisi postestructuralista del llenguatge com a entitat sense subjecte); la teoria crítica i la història de les emocions; i alguns aspectes de la ciència i de la neurologia. Amb un plantejament similar, però posant més atenció en la figura del receptor, altres autors

defineixen el gir afectiu com la voluntat de retornar a l'examen de les respostes emotives dels lectors (LA CAZE i LLOYD 2011, p. 2).

El gir afectiu té així entre les seves àrees d'interès la relació complexa entre poder, subjectivitat i emoció; el lloc que ocupen emocions, afectes i sentiments en la teoria política; els afectes com a condició de possibilitat de la subjectivitat; i la dimensió afectiva de les normes socials com a modes constitutius de subjectivació (ATHANASIOU, HANTZAROULA i YANNAKOPOULOS 2008, p. 5). La majoria d'aquestes àrees d'interès es fonamenten en la creença en el caràcter performatiu de les emocions<sup>11</sup> —que *generen* els seus objectes, com s'esdevé, per exemple, en el discurs de la por en la política contemporània nord-americana—,<sup>12</sup> consideració que origina una infinitat de preguntes: com ens commouen els discursos sobre el dolor, l'amor, la culpa i la pèrdua?; com és que construïm certs cossos, certes formes de vida, com a «amables»?; i com és que en transformam unes altres en objectes d'odi i aversió? (2008, p. 7). L'atenció a la performativitat, una característica que cal relacionar amb la «potència d'actuar» a què es referia Spinoza, resulta d'especial rellevància en la lectura de les produccions culturals dels moviments socials, encaminats a l'actuació transformadora.

L'èmfasi en el cos sembla el principal punt de convergència dels plantejaments descrits fins ara. Damásio escriu: «Es posible que la esencia de un sentimiento no sea una cualidad mental escurridiza ligada a un objeto, sino más bien la percepción directa de un lenguaje específico, el del cuerpo» (2007, p. 12). Si aquest èmfasi en el cos implica un major o menor abandó de l'interès pels processos racionals, és una qüestió com a mínim debatible. A gran escala, el rebuig per part dels «teòrics afectius» dels mons platònic (que veu el cos com una amenaça per a la virtut), cartesiana (que redueix la persona al *cogito*) i kantiana (que basa l'ètica en principis universals i «descorporeïtzats») pot fer pensar, en efecte, en una consideració dels cossos com a únic element significant. Però també s'ha puntualitzat (LA CAZE i LLOYD 2011, p. 6) que, més que no pas una celebració del cos com a simple matèria, el gir afectiu defensa un relat no dualista del jo, un relat que entén que l'afecte i la cognició mai no es poden separar del tot i que rebutja tant el subjecte purament empíric (tot ell cos) com el subjecte idealista (tot ell ment). El gir afectiu seria, doncs, un allunyament de la separació filosòfica entre cos i ment i una adhesió a ontologies no dualistes.<sup>13</sup>

11. Com apunta Robert C. Solomon, «[v]irtually all emotions get expressed (however minimally) in behavior» (2004, p. 11). Al seu torn, inspirant-se en Bourdieu, Monique Scheer utilitza el concepte d'*emotional practices* i defensa la comprensió de les emocions com «a practical engagement with the world» (2012, p. 193).

12. Sobre el rendiment polític de la por, vegeu l'apartat que Slavoj Žižek dedica a «La política de la por» al llibre *Violència* (2011, p. 42-48). Vegeu també les consideracions de Brian Massumi sobre el poder de l'amenaça (2010, p. 52-70).

13. Tanmateix, La Caze i Lloyd (2011, p. 6-7) detecten que alguns teòrics poden arribar a caure en una altra mena de dualisme (invertit, però dualisme al cap i a la fi) que privilegia el cos. Trobaríem, així,

L'atenció al cos és en realitat una atenció als *cossos*. «Fem dels nostres cossos projecte / d'una ciència tota nova», diu un dels poemes de l'antologia (D. A. 2011, p. 26). Perquè un altre focus de debat és la particularitat o universalitat de les emocions. Si Ekman identifica un nombre limitat d'emocions bàsiques en totes les cultures (alegria, tristesa, ira, por, fàstic, sorpresa...), d'altres han parlat de la intransferibilitat de les emocions d'una cultura a una altra, d'una llengua a una altra, d'una època històrica a una altra (BURKE 2005, p. 38). En el seu intent de sistematització dels problemes i mètodes en la història afectiva, amb l'objectiu d'integrar la història dels afectes en altres menes d'història (social, política, intel·lectual), també Barbara H. Rosenwein apunta que, tot i el substrat somàtic comú, els afectes són menys universals del que sembla a primera vista. A la visió generalista d'Ekman, Rosenwein contraposa les visions socialment constructivistes, segons les quals els afectes (i la manera com els interpretem) poden canviar amb el temps i, per tant, no són purament «biològics» o «naturals» sinó que són configurats per les societats en les quals s'integren (2010, p. 5-8).<sup>14</sup> En el mateix sentit s'expressen Peter i Carol Stearns en proposar, en el marc de la seva teoria de l'emocionologia, que «emotional changes must be considered, along with other shifts in mentality and behavior, as part of the historian's attempts to convey and explain sociohistorical change» (1985, p. 820).

Si emocions i afectes obliguen a repensar les dicotomies ment/cos i universalitat/particularitat, la idea d'emoció col·lectiva que formalitza *Ningú no ens representa...* ens porta a revisar també el binomi individual/col·lectiu. Diversos teòrics s'han ocupat de la dimensió comunitària dels afectes. Rosenwein defensa la utilitat de la noció de *comunitats emocionals*: «social groups whose members adhere to the same valuations of emotions and their expression» (2010, p. 1), o, en altres mots, comunitats socials que inspiren l'investigador a cercar-hi percepcions comunes d'allò que és vàlid i d'allò que és nociu:

[...] let me suggest a historical approach to the emotions that takes into account the new non-hydraulic theories of emotions, focuses on more than power and politics, and recognizes the complexity of emotional life. People lived –and live– in what I propose to call «emotional communities». These are precisely the same as social communities –families, neighbourhoods, parliaments, guilds, monasteries, parish church memberships– but the researcher looking at them seeks above all to uncover systems of feeling: what these communities (and the individuals

dues tendències: aquella que s'inspira en aproximacions no dualistes al cos, que veu els afectes com a posseïdors de contingut cognitiu i que rebutja la sobrevaloració de la raó, i aquella altra que invoca el dualisme cos/ment per celebrar els afectes com a materials i no intencionals.

14. En aquesta línia constructivista prenen sentit les observacions de María do Cebreiro Rábade Villar sobre el tedi i l'autoodi en la conformació de la cultura nacional gallega, a les quals em referiré més endavant.

within them) define and assess as valuable or harmful to them; the evaluations that they make about other's emotions; the nature of the affective bonds between people that they recognize; and the modes of emotional expression that they expect, encourage, tolerate, and deplore. (ROSENWEIN 2002, p. 842)

Rosenwein reconeix la diversitat que pot existir en el si de cada comunitat:

I further propose that people move (and moved) continually from one such community to another –from taverns to law courts, say– adjusting their emotional displays and their judgements of weal and woe [...] to these different environments [...] Not only does every society call forth, shape, constrain, and express emotions differently, but even *within the same society* contradictory values and models, not to mention deviant individuals, find their place. (2002, p. 842-43)

Aquesta mateixa diversitat és reconeguda per Raymond Williams amb el concepte d'*estructura de sentiment* (*structure of feeling*), un sistema de valors generacionals i transmissibles, que es poden identificar amb la cultura –i molt específicament amb l'art– d'un cert moment i que no necessàriament han d'implicar el cent per cent de la comunitat:

I do not mean that the structure of feeling, any more than the social character, is possessed in the same way by the many individuals of the community. But I think it is a very deep and very wide possession, in all actual communities, precisely because it is on it that communication depends. And what is particularly interesting is that it does not seem to be, in any formal sense, learned. One generation may train its successor, with reasonable success, in the social character or the general cultural pattern, but the new generation will have its own structure of feeling, which will not appear to have come «from» anywhere. (WILLIAMS 2009, p. 36)

En aquesta mateixa base conceptual podríem incloure també altres termes, com el de *comunitat de sentiment*, encunyat per l'antropòleg Arjun Appadurai, en el context de l'estudi dels efectes dels mitjans de comunicació de masses, per referir-se a l'emergència de grups que senten i imaginem de manera conjunta com a resultat de l'experiència de condicions col·lectives de lectura, crítica i plaer (2001, p. 11). O el concepte de *comunitat interpretativa* de Stanley Fish (1980), entesa com un conjunt compartit d'estratègies de lectura determinat per condicions socials i culturals. O, en l'àmbit postcolonial, el concepte d'*affective community* de Leela Gandhi (2006), que descriu la política anticolonial com una xarxa col·laborativa d'amistats i dissidències. De tot aquest clúster terminològic, allò que ens interessa és la unió de les

nocions de comunitat i diversitat. Podríem dir que *Ningú no ens representa...* institueix una comunitat emocional de la qual formen part no només els autors reunits a l'antologia, sinó també tots aquells escriptors i lectors que comparteixen el plantejament del llibre o simpatitzen amb els seus pressupòsits. Evidentment, l'efecte «comunitari» es més perceptible en el cas de productes que tenen una dimensió clarament performativa, com el muntatge *Foc a la Trampa!*, però s'aprecia també en el format llibre. En tot cas, la divergència estilística dels antologats mostra que la noció de comunitat no implica una sintonia estètica. Els dos poemes següents exemplifiquen aquest dissens:

Només

tot

—només—

(que és nostre)

—i ara—

(:

tot

és

només

—i sempre

tot

serà només

(i sempre nostre).

sempre

i

malgrat—)

només tot

—tot, només—

(D. A. 2011, p. 27)

Sonet indignat

Que es fótigon los de dalt!

Vers anònim lleidatà recollit per

Carles Hac Mor.

S'omple de crits la plaça Catalunya  
gent que no vol que els prenguin més el pèl,  
que planta cara i s'alça contra el cel:  
les utopies són àrdua besunya.

I sí la gent l'economia empunya,  
contra la banca endreça aquest libel,  
en assemblea es cou un nou model:  
al poble cal escoltar-lo quan grunya.

Banquers condemna del seu empobriment,  
d'Estats renega fotuts democratismes:  
que tot sistema el condueixi la gent.

Escorcollant la medul·la dels ismes  
totes les veus sumades van dient:  
decapitem tots els capitalismes!  
(D. A. 2011, p. 195)

Si el primer poema descansa en la retòrica de l'elusió, el segon evidencia una poètica de l'explícit. Però tots dos apareixen lligats per la voluntat de deixar-se llegir com a textos de resistència. Certes etiquetes generacionals o d'època contenen un element «afectiu», com ara els *angry young men* britànics o la «cultura del desencant» en la Transició espanyola. Julià Guillamon (2012, p. 16) defineix la història de la

poesia catalana del període 1964-1982 com «la història d'un entusiasme», una denominació –no sé si platònica– que es contraposa al discurs del desencís que per a molts va caracteritzar els primers anys del postfranquisme. Davant la presumpció que els poetes dels setanta tingueren un discurs únic, cohesionat i que acabà per extingir-se, l'apel·lació a l'entusiasme mostra que en realitat hi havia moltes tendències diferents, sovint en disputa, i que no totes s'adheriren a la retòrica de la derrota. De la mateixa manera, podríem parlar de *Ningú no ens representa...* com l'índex d'una comunitat empenyada, que no crea xarxes a partir d'elements cronològicobiogràfics (la generació) ni estètics (l'estil), sinó a partir de la discursivitat afectiva (el sentiment d'indignació).

Les línies teòriques resumides fins aquí s'han desenvolupat en un context de recerca que ja disposa de xarxes estables: existeixen centres dedicats a l'estudi de les emocions en universitats i instituts com la Queen Mary University of London o el Max Planck Institute de Berlín, plataformes d'investigació com el Grup d'Estudis sobre Sentiments, Emocions i Societat (Universitat Autònoma de Barcelona) i revistes especialitzades com *Passions in Context*. Aquestes línies s'han concretat en aplicacions molt diverses en l'àmbit de les humanitats, especialment de la història: per exemple, la constitució de la *neurohistòria* o integració de la història en les ciències de la ment; el paper de les emocions en els discursos nacionals i postnacionals; les emocions col·lectives en contextos de guerra, descolonització, migració i injustícia global; l'estudi de la genealogia de la «mentalitat europea de la culpa»; el potencial de la vergonya com a formadora d'identitat (Sedgwick); a banda, naturalment, de les indagacions de tall psicoanalític, com l'anàlisi dels discursos sobre el trauma, la melancolia i la pèrdua. La diversitat d'aquestes aproximacions té a veure amb una certa indefinició en el punt de partida: és imprescindible recórrer a la psicologia per parlar de les emocions?; o és necessari, en canvi, adreçar-se a la neurologia?; caldria estudiar les emocions com a tema (és a dir, les emocions *representades*) o com a discurs?<sup>15</sup>

En el cas concret dels estudis literaris, què vol dir analitzar els textos en termes d'emocions? Labanyi entén que consisteix a prestar atenció a les diverses formes de coneixement «incorporat», des del ritme fins a la performance:

To analyze a literary text in terms of affect would mean exploring the ways in which it offers forms of embodied knowledge. This kind of reading ought to produce a renewed interest in poetry, whose rhythms impact on us with particular intensity; in recent decades, there has been a return to the notion of the poet as performer and not

15. Vegeu ZARAGOZA BERNAL 2013 per a una síntesi dels «acords i desacords» en la història de les emocions. Per a un primer repàs del tractament historiogràfic de les emocions, vegeu a més BURKE 2005. Vegeu també el volum monogràfic de la revista *Ayer* dedicat a «Emociones e historia» (AYER 2015), coordinat per José Javier Díaz Freire.

simply as author. Study of affect –intensity– would certainly require drama to be studied as performance and not as text. It would also allow critical revaluation of sensationalist popular literature like the nineteenth-century *folletín* and the early twentieth-century mass-produced *novela corta*. [...] I am not, of course, suggesting that we abandon thinking about the meaning of texts: structuralism tried to prescribe that when I was a student in the 1960s, fortunately with short-lived effects. If structuralism made us think about «what texts are» rather than «what texts mean», the affective turn can make us attentive to «what texts do» –and what texts do is communicate all manner of things. So affect takes us back to meaning, but to forms of meaning that are not restricted to the cognitive. (2010, p. 230)

L'atenció a *allò que fan els textos*, que remet de nou al caràcter performatiu de les emocions, porta Jo Labanyi a reivindicar l'estudi de la novel·leta sentimental, del teatre com a performance i –per la importància que hi tenen el cos i la cinètica de l'interpret– de la poesia oral. En el marc ibèric s'han produït ja algunes aportacions significatives en aquesta línia. María do Cebreiro Rábade Villar encara la performance poètica gallega partint de l'anàlisi de la funció del cos, les emocions i la veu per intentar trencar la dissociació fal·laç entre el territori de les emocions (suposadament subjectiu) i el de la intervenció social (suposadament objectiu) (2011, p. 127). En treballs posteriors, Rábade Villar ha revisat críticament els conceptes de tedi, autoabjecció i autoodi: quant al primer, el llegeix com un símptoma de les modificacions de la societat industrial, equiparable a l'*ennui* i a l'*spleen* (2012, p. 492-493); pel que fa a l'abjecció i l'autoodi, no els considera símptomes d'una identitat ferida, sinó un reaprofitament crític de l'humor autoparòdic (2016, p. 138). En el mateix àmbit sociocultural, Helena Miguélez Carballeira sosté a l'assaig *Galicia, a Sentimental Nation* (2013) que el lligam entre el nacional, el sentimental i el cos polític és d'especial rellevància en el cas gallec, on s'ha generat un imaginari basat en el mite dels gallecs com a éssers nostàlgics que viuen en harmonia amb el paisatge i que experimenten emocions gairebé innates, com la *morriña*. Tot plegat, apunta Miguélez, conforma un estereotip colonial ambigu que, en englobar tant els discursos del despertar nacional de Galícia com els del centralisme espanyol antiperifèric, ha servit funcions polítiques contradictòries. En l'àmbit català, Marta Font Espriu (2013) ha estudiat la constitució del que, prenent la terminologia de Michel Collot, anomena «matèria-emoció» en les poètiques de Gabriel Ferrater, Maria Mercè Marçal i Enric Casasses. Amb un enfocament temàtic, Vicent Salvador (2014) ha treballat sobre la malaltia i les emocions en la poesia de diversos autors. I la revista virtual *452°F* ha publicat el 2016 un clúster monogràfic titulat «Pensar l'afecte des de la cultura i l'art»,<sup>16</sup> vinculat a les jornades «Residuos emocionales: regímenes y dis-

16. Accessible a l'enllaç <<http://452f.com/ca/452/numero14.html>>.

idencias afectivas en el mundo moderno», organitzades pel Centre Dona i Literatura. L'estudi de les emocions s'ha consolidat, doncs, com un paradigma –ja no tan nou, però potser encara desdibuixat metodològicament– que ajuda a llegir les interseccions entre el personal, el social i el polític.

#### 4. El caràcter díctic de la indignació

Com a antologia poètica de protesta, *Ningú no ens representa...* no és una excepció. Centrant-nos només en l'àmbit català contemporani, Jordi Cornudella va publicar el 2003 *Maleïdes les guerres* arran del sentiment popular d'indignació davant la guerra d'Irak; per compondre *Assumiràs la veu* (2014), Pau Vadell va demanar a trenta-tres poetes que escrivissin un poema sobre el concepte de llibertat; amb el mateix motiu, el 2015 apareix *Llibertat! 50 poemes de revolta*, a cura de Jaume Subirana i amb pròleg de David Fernández. Tanmateix, si en aquestes antologies la tria parteix d'un criteri temàtic, el cas de *Ningú no ens representa...* és diferent. Hi ha poemes escrits *ad hoc*, però molts es basen en pretextos que res no tenen a veure amb el moviment que va néixer a les places ciutadanes. Hi trobam peces tan explícites com aquestes:

|                                                                                                                                                                                            |                                                                                                                                                                |                                                                                                                                                                                   |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Que aquí no hi cap<br>cap terme mig,<br>pots ser il·legal<br>o ben submís.<br>Ja ho deia aquell:<br>«El més violent,<br>de tot plegat,<br>serà tornar<br>a la normalitat<br>de la rutina». | Indignats a la Plaça Enamorats<br>Que això ja arrenca el bull<br>Que hi comença un moviment<br>Circumferències que espeteguen<br>[...]<br>(D. A. 2011, p. 134) | i de cop<br>declarem la insolvència dels<br>nostres parlamentaris;<br><br>l'inici de l'inconformisme en<br>massa,<br>la indignació incontrolable<br>[...]<br>(D. A. 2011, p. 174) |
| I el carrer crida.<br><br>NINGÚ<br>NINGÚ<br>NINGÚ NO ENS<br>REPRESENTA!!!<br>(D. A. 2011, p. 139)                                                                                          |                                                                                                                                                                |                                                                                                                                                                                   |

Però també hi llegim poemes clarament intimistes com aquest altre:

Molí del pont  
—engranatges quiets,  
Aigües d'oblit—.  
A la peanya hi creixen  
Brancatges poderosos.  
(D. A. 2011, p. 98)

Aquesta és la qüestió: assumir que un poema intimista pot ser un poema polític. Tant Mieke Bal com Arturo Casas han redefinit lúcidament el concepte d'art polític desmuntant algunes de les assumpcions que l'acompanyen: Bal (2010, p. 52) el desvincula de l'art que parla *sobre* política, de l'art patrocinat per l'estat i, en la mateixa mesura, de l'art censurat per l'estat. Casas (2010, p. 72) recorda que l'art polític no es pot definir en funció de la temàtica, sinó de l'adequació enunciativa i de l'*actio* retòrica que s'hi vincula. Certament, allò que singularitza *Ningú no ens representa...* no és aprehensible des d'una anàlisi formalista ni tòpica: té a veure amb l'actitud conjunta de compromís amb una mobilització social. Des d'aquest punt de vista, el volum s'acostaria —més que a les antologies coetànies esmentades al paràgraf anterior— a la quasi intrometible antologia *Resposta* (1981), editada per Joan Mas i Vives, Joan Melià Garí i Pere Rosselló Bover, que recollí els textos dels autors que participaren en una mostra de poesia celebrada amb motiu de la festa «Resposta de Mallorca al Decret de Nova Planta». <sup>17</sup> O, en l'àmbit de la narrativa, als reculls de «contes antiautoritaris» publicats des del 2007 pel col·lectiu Negres Tempestes per promoure els valors llibertaris. Com ha escrit Rábade Villar (2004, p. 335), les antologies no són dipòsits de textos, sinó fàbriques de textos, en tant que els documents seleccionats poden esdevenir models o referents culturals actius. En aquest sentit, *Ningú no ens representa...* és el reflex d'un moment històric, però esdevé també un discurs inaugural.

El títol de l'antologia remet, segons alguns dels implicats, a la generació de noves formes d'existència social —el poeta David Caño deia a Catalunya Ràdio que havien preferit l'adjectiu *emprenyats* a *indignats* perquè el mot «prenys» remet a allò que és «ple de vida»<sup>18</sup>, però també mimetitzava l'ambient que es vivia als carrers el maig de 2011. En una entrevista amb Pep Cara i Txema Bofill, Enric Casasses l'explicava així:

El títol del llibre ve d'una de les pancartes que hi havia a la plaça. Sembla que una part molt important dels poetes d'aquí estem d'acord en unes quantes coses,

17. Aquesta antologia es pot consultar digitalitzada a la biblioteca virtual del projecte «Poesia experimental i camp literari»: <<http://www.uib.cat/catedra/camv/pec/bibliotecaresposta1.html>>.

18. L'entrevista és accessible a l'enllaç <<http://www.ccma.cat/catradio/alacarta/sentits/retalls-david-cano-un-dels-71-poetes-emprenyats-de-ningu-no-ens-representa-audio/587686/>>.

que es podrien resumir en la següent: quan veus una persona corrent perseguida per un policia, sents que la teva obligació és allargar el peu i fer-li la trebanqueta: com diu Papasseit, «tot uniforme és vil, tot home uniformat és esdevingut vil». (CARA i BOFILL 2012, p. 17)

Si bé aquest «acord» dels poetes en «unes quantes coses» permet atribuir a *indignació* un significat estable, hi ha una sèrie de friccions que en remarquen el caràcter dític o relatiu. La primera d'aquestes friccions té a veure amb la possibilitat de la representació. «Representar» no és un mot unívoc. Els crítics que s'han ocupat del gènere antologia n'han remarcat la funcionalitat variable: divulgació, militància, aposta de futur, reconeixement històric, institucionalització... (RÁBADE VILLAR 2007). Però aquestes funcions depenen habitualment d'un subjecte que tria –l'antòleg–, i en el cas que ens ocupa la posició de l'antòleg és buida –o múltiple, que operativament ve a ser el mateix. D'altra banda, el sintagma «ningú no ens representa» fa al·lusió a la voluntat de desmarcar-se d'unes estructures polítiques desgastades incapaces de resoldre els problemes socials reals, a la reivindicació de l'heterogeneïtat i al caràcter assembleari del moviment 15M i de la mateixa confecció de l'antologia. Tanmateix, l'autodefinició dels poetes com a subjectes subalterns, amb identitats «residuals» impossibles de capturar, ¿no comporta també l'expressió implícita d'una sospita envers tots els moviments organitzats (siguin partits polítics o no) que es basen en un sistema de representació? No és la democràcia representativa un d'aquests sistemes? Aquí no puc abordar les relacions entre democràcia i representació –entre assemblea i parlament, entre conflicte i consens– de què s'han ocupat, des de posicions diverses, filòsofs com Rancière i Ernesto Laclau.<sup>19</sup> Però l'origen del debat és la percepció d'un xoc entre el discurs del representant i el del(s) representat(s). En l'entrevista citada més amunt, Casasses parla de la democràcia directa com a alternativa al que es podria denominar la perversió de la representació: «S'ha tastat una cosa, la democràcia directa, sense partits ni grups de pressió, que indica un camí i una manera de sortir de la putrefacció física i corrupció moral del capitalisme» (CARA i BOFILL 2012, p. 17). Com s'avé això amb el fet que molts dels poetes antologats ocupin o hagin ocupat càrrecs de representació en el món associatiu (en associacions d'escriptors, posem per cas)? Com s'avé el desig d'abandonar la «putrefacció» i la «corrupció» capitalistes amb, per exemple, el concurs d'alguns antologats a premis remunerats? No és aporètica una antologia que enuncia la seva negativa a deixar-se representar però que, alhora, és la representació ampliada i necessàriament diferida (per tant, modificada) d'un recital? Pretenen representar algú aquests poetes si ningú no ens representa?

19. Amador Fernández-Savater proporciona un accés a aquest debat a l'enllaç <[http://www.eldiario.es/interferencias/democracia-representacion-Laclau-Ranciere\\_6\\_385721454.html](http://www.eldiario.es/interferencias/democracia-representacion-Laclau-Ranciere_6_385721454.html)>.

La segona fricció es produeix pel xoc entre l'heterogeneïtat de veus a què apel·la l'antologia i l'eix nacional que la presideix, patent en el lema de la col·lecció «Vents del Canvi»: «llibres amb denominació d'origen, escrits en català per autors de la nostra terra». Deixam ara de banda que el possessiu *nostra* remet a un concepte unànim d'identitat que *Ningú no ens representa...* no acaba de confirmar (entre altres motius, perquè no tots els poemes de l'antologia són en català). El cert és que la relació entre les iniciatives vinculades al 15M i l'independentisme ha suscitat controvèrsia: per a alguns, el 15M té un rerefons espanyolista; per a d'altres, encarna un discurs antinacionalista que es despreocupa de les aspiracions sobiranistes; per a d'altres encara, les dues afirmacions anteriors són invàlides, en tant que són justament els sectors sobiranistes de dretes els que intenten evitar que el procés català d'independència sigui encapçalat per propostes vinculades a la protesta social... Casasses declara: «71 poetes hem fet un llibre [...] en sintonia amb la presa pel poble de la plaça Catalunya. El pròxim pas serà treure la paraula “plaça” i ocupar, simplement, Catalunya!» (CARA i BOFILL 2012, p. 17). I alguns dels poemes reforcen aquest punt de vista:

senyors, senyores indignes  
a la plaça indigNACIÓ  
o Catalunya  
plaça d'armes, ai paraules  
(D. A. 2011, p. 188)

car sóc la poetessa  
valenta i indignada,  
que escriu en nom de la veritat  
en ma terra catalana.  
(D. A. 2011, p. 76)

En contraposició a la claredat d'aquesta línia, d'altres poemes presenten una identitat no territorial:

Les banderes a ma casa  
són draps xops de llibertat.  
Són la nostra roba estesa  
onejant sobre el terrat.  
.....  
Que si ens cal tenir banderes,  
jo sé quines són millors:  
¡les que la gent sempre porta  
ben arrapades al cos!  
(D. A. 2011, p. 62)

D'altra banda, la introducció d'Anna Muro escenifica l'intent de trobar un equilibri entre el discurs del compromís identitari i el de la sostenibilitat:

Els vents modifiquen paisatges i només el moviment en massa de l'aire els fa bufar. És el moment per a moure'ns de forma coordinada, independent, respectuosa i compromesa amb el poble català per a poder convertir-nos en una font d'energia sostenible més que fa avançar la societat a través del pensament i per a poder contribuir humilment en el mapa de la ruta de les veritats que ens faran lliures. (D. A. 2011, p. 10)

Però aquest equilibri és precari. Com encaixa aquest moviment «respectuós» i sostenible» amb les «places d'armes» invocades als poemes? Fer la traveta és sostenible? Quina és la diferència entre fer la traveta a un policia i fer-la –recordem el gest de la periodista hongaresa Petra Laszlo a la frontera entre Hongria i Sèrbia– a un refugiat siríà?

I la tercera fricció prové de l'anonimat. Aparentment els poemes sense signar remetent al rebuig de protagonismes en favor de la constitució d'una veu realment col·lectiva. Per què, aleshores, incloure una llista inicial d'autors? I per què es citen a peu de pàgina els llibres d'on provenen alguns dels poemes, cosa que permet identificar-los? Sembla que també en aquest punt hi va haver dissens: Carles Rebassa, per exemple, opinava que els poemes no s'havien de signar, però no tots els responsables de l'edició hi van estar d'acord i es va consensuar que els poemes no anirien signats però que els noms dels autors apareixerien al llibre.<sup>20</sup> Finalment, el volum es publica sota la llicència Creative Commons, però es demana que se'n citi la procedència i l'autoria. Ranciè (2014, entrevista en línia) ha dit que el subjecte de la política és el subjecte creat per la mateixa acció política, per la seva manifestació i enunciació col·lectives, i que, per tant, no es defineix per una identitat prèvia, sinó pels actes que genera: no posseeix un conjunt de propietats ni té una interioritat compartida traduïble en accions exteriors, sinó que és creat per les seves accions. Des d'aquest punt de vista, les signatures de l'antologia serien, paradoxalment, un acte de despolitització.

Aquestes friccions deixen veure que l'antologia ni és tan unànime, ni tan unívoca, ni tan anònima. Lluny de desacreditar el llibre, però, les observacions precedents mostren la naturalesa irreductible –és a dir, no esquematitzable en línies ideològiques comunes– d'un moviment que es caracteritza per la suma de diversitats. A la vegada, les contradiccions que la lectura de l'antologia pot revelar mostren que és necessari distingir el component *emotiu* de la indignació (és a dir, el seu caràcter espontani) de la seva força afectiva. La indignació considerada com a emoció té les característiques, les limitacions i les contradiccions d'allò immediat. Llegir l'antologia des d'aquest punt de vista en magnificarà les incoherències. En canvi, la indigna-

20. Comunicació personal, setembre de 2015.

ció com a afecte (com a sentiment estructurat i significant) té el poder (la transitiu-  
tat, en podríem dir) d'un moviment transformador: ja no és el fruit d'un moment  
d'entusiasme, sinó la fita d'un discurs de contestació. Llegir *Ningú no ens representa...*  
com a afecte vol dir interpretar-la com a discurs crític i, doncs, com la voluntat  
—ara sí, política— de deixar enrere les individualitats per celebrar des de la disparitat  
més extrema un conjunt de coincidències.

En un altre ordre de coses que concerneix específicament el camp literari, la  
indignació és un discurs integrable en el paradigma que expressions com «poesia  
compromesa» o «poesia de protesta» conformen. Però integrar-se en un paradigma  
vol dir modificar-lo. La discursivitat generada per *Ningú no ens representa...* trans-  
forma, reformulant-les des d'un punt de vista pragmàtic, aquestes etiquetes. Si en  
context català aquestes denominacions s'havien associat amb un període determinat  
(la resistència antifranquista, tot i que, naturalment, les nocions de protesta i com-  
promís també són aplicables a altres èpoques), amb una estètica determinada (prefe-  
rentment el realisme) i, sobretot, amb uns referents explícits (la tòpica política dels  
poemes), ara el caràcter resistent s'ubica en les peculiaritats enunciatives.

Les teories afectives permeten, doncs, aprofundir, més que en els aspectes formals  
dels textos, en la seva discursivitat: en la relació singular que es produeix entre enun-  
ciats, subjectes i contextos. En el context català contemporani, l'aplicació d'aquest  
marc teòric a l'anàlisi de la literatura i la cultura pot anar més enllà de la interpretació  
política de la indignació i de la relectura de l'escriptura intimista o amorosa. Pot ser-  
vir també per estudiar el vincle entre dissidència ideològica i codi simbolista en la  
literatura de postguerra; els rastres textuais de la repressió emocional durant el fran-  
quisme; el valor polític dels conceptes d'enyorança i estranyesa en les literatures de  
l'exili i de la immigració; les diferents autoimatges —del victimisme a l'eufòria— ge-  
nerades per l'escriptura d'afirmació identitària; la constitució d'imaginis col·lectius en  
la poesia popular; o el binomi vergonya-orgull (o ocultació-visibilització) en la litera-  
tura LGBT. Aquestes pàgines són només un intent, tentinejant encara, de trobar una  
alternativa a les lectures que consideren els afectes i les emocions una mena de residu  
—interessant només per als crítics aferrats a la sentimentalitat més anacrònica—, un  
material de rebuig ininterpretable que els estudis literaris seriosos no poden sinó des-  
cartar amb una mescla de por, malfiança i desconcert.

## Bibliografia

A. APPADURAI, 2001: *La modernidad desbordada. Dimensiones culturales de la globalización*, Uruguai: Ediciones Trilce.

A. ATHANASIOU; P. HANTZAROULA; K. YANNAKOPOULOS, 2008: «Towards a New Epistemology: The "Affective Turn"», *Historiein*, núm. 8, p. 5-16. [Introducció

al monogràfic «Performing Emotions: Historical and Anthropological Sites of Affect».]

Ayer, 2015: Monogràfic «Emociones e historia», editat per J. J. DÍAZ FREIRE. *Ayer*, núm. 98, vol. 2, p. 13-127.

M. BAL, 2010: «Arte para lo político», *Estudios Visuales*, núm. 7, p. 39-65. <[http://estudiosvisuales.net/revista/pdf/num7/03\\_bal.pdf](http://estudiosvisuales.net/revista/pdf/num7/03_bal.pdf)>.

P. BURKE, 2005: «Is There a Cultural History of the Emotions?», dins P. GOUK; H. HILLS (ed.), *Representing Emotions: New Connections in the Histories of Art, Music and Medicine*, Adershot: Ashgate, p. 35-47.

P. CARA; T. BOFILL, 2012: «Enric Casasses, trobador i visionari d'un món sense diners» [entrevista], *Catalunya. Òrgan d'expressió de les CGT de Catalunya i Balears*, núm. 136, febrer, p. 16-17.

A. CASAS, 2010: «Antagonism and Subjectification in the Poem of Resistance», *Cosmos and History. The Journal of Natural and Social Philosophy*, núm. 6, vol. 2, p. 71-78.

E. CASASSES, 2012: «Ningú no ens representa. Poetes empenyats» [ressenya], *Catalunya. Òrgan d'expressió de les CGT de Catalunya i Balears*, núm. 135 (gener), p. 31.

P. T. CLOUGH; J. HALLEY (ed.), 2007: *The Affective Turn: Theorizing the Social*, Durham-Londres: Duke University Press.

M. CODINA, 2003: «Màrius Sampere: l'enigma irresoluble», *Reduccions*, núm. 78, p. 107-111.

M. COMAS, 2012: «La indignació o la banalitat populista: una interpretació del moviment 15M», *Idees. Revista de Temes Contemporanis*, núm. 34, p. 23-32.

J. CORNUDELLA (ed.), 2003: *Maleïdes les guerres. Poesia universal de tots els temps sobre els desastres de la guerra*, Barcelona: Edicions 62.

A. DAMÁSIO, 2007: *El error de Descartes. La emoción, la razón y el cerebro humano*, Barcelona: Crítica.

D. A., 2011: *Ningú no ens representa. Poetes empenyats*, Barcelona: Setzevents.

F. DUQUE; L. CADAHIA (eds.), 2013: *Indignación y rebeldía. Crítica de un tiempo crítico*, Madrid: Abada Editores.

A. FERNÁNDEZ-SAVATER, 2014: «Potencias y problemas de una política del 99%: entrevista con Jacques Rancière», *Eldiario.es*, 25 gener. <[http://www.eldiario.es/interferencias/Ranciere-politica\\_del\\_99\\_6\\_221587865.html](http://www.eldiario.es/interferencias/Ranciere-politica_del_99_6_221587865.html)>.

S. FISH, 1980: *Is There a Text in This Class? The Authority of Interpretive Communities*, Cambridge: Harvard University Press.

M. FONT ESPRIU, 2013: *Poètiques del diseg. Alteritat i escriptura a l'obra de Gabriel Ferrater, Maria Mercè Marçal i Enric Casasses*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona. <[http://www.tesisenred.net/handle/10803/108284?locale-attribute=ca\\_ES](http://www.tesisenred.net/handle/10803/108284?locale-attribute=ca_ES)>.

P. GABANCHO, 2015: *El cant de les sibil·les. Dones d'esquerra davant la crisi, la indignació i la llibertat*, Barcelona: RBA.

L. GANDHI, 2006: *Affective Communities: Anti-colonial Thought, Fin-de-siècle Radicalism, and the Politics of Friendship*, Durham-Londres: Duke University Press.

P. GOUK; H. HILLS, 2005: «Toward Histories of Emotions», dins P. GOUK; H. HILLS (ed.), *Representing Emotions: New Connections in the Histories of Art, Music and Medicine*, Adershot: Ashgate, p.15-34.

M. GREGG; G. J. SEIGWORTH, 2010: «An Inventory of Shimmers», dins *The Affect Theory Reader*, Durham-Londres: Duke University Press, p. 1-25.

J. GUILLAMON, 2012: «Blau verd, color Caran d'Ache», dins V. ALTAIÓ; J. GUILLAMON (ed.), *La Revolta Poètica 1964-1982*, Barcelona: Galàxia Gutenberg - Fundació Palau i Arts Santa Mònica, p. 16-23.

J. HARDING; E. D. PRIBRAM (ed.), 2009: *Emotions: A Cultural Studies Reader*, Nova York: Routledge.

M. HARDT, 2007: «Foreword: What Affects Are Good For», dins P. T. CLOUGH; J. HALLEY (ed.), *The Affective Turn: Theorizing the Social*, Durham-Londres: Duke University Press, p. ix-xiii.

J. LABANYI, 2010: «Doing Things: Emotion, Affect, and Materiality», *Journal of Spanish Cultural Studies*, núm. 11, vol. 3-4, setembre-desembre, p. 223-233.

M. LA CAZE; H. M. LLOYD, 2011: «Editor's Introduction: Philosophy and the «Affective Turn»», *Parhesis*, núm. 13, p. 1-13.

R. LEYS, 2002: «The Turn to Affect: A Critique», *Critical Inquiry*, núm. 37, vol. 3, p. 434-472.

J. MAS i VIVES; J. MELIÀ GARÍ; P. ROSSELLÓ BOVER (ed.), 1981: *Resposta*, Campos: Impremta Roig.

B. MASSUMI, 1995: «The Autonomy of Affect», *Cultural Critique*, núm. 31, tardor, p. 83-109.

B. MASSUMI, 2010: «The Future Birth of the Affective Fact: The Political Ontology of Threat», dins M. GREGG; G. J. SEIGWORTH (ed.), *The Affect Theory Reader*, Durham-Londres: Duke University Press, p. 52-70.

H. MIGUÉLEZ CARBALLEIRA, 2013: *Galicia, a Sentimental Nation. Gender, Culture and Politics*, Cardiff: University of Wales Press.

Q. MONZÓ, 2011: «He aquí la Spanish Revolution». *La Vanguardia*, 19 maig. <<http://www.lavanguardia.com/opinion/articulos/20110519/54156645763/he-aqui-la-spanish-revolution.html>>.

M. do C. RÁBADE VILLAR, 2004: «Las antologías de mujeres en la poesía catalana (1975-2001)», *Lectora*, núm. 10, p. 325-336.

M. do C. RÁBADE VILLAR, 2007: «Elements per a una història de les antologies de poesia a Catalunya», *Els Marges*, núm. 83, tardor, p. 15-44.

M. do C. RÁBADE VILLAR, 2011: «Politics of Sound: Body, Emotion, and Sound in the Contemporary Galician Poetry Performance», dins C. GRÄBNER; A. CASAS (ed.), *Performing Poetry. Body, Place and Rhythm in the Poetry Performance*, Amsterdam - Nova York: Rodopi, p. 111-131.

M. do C. RÁBADE VILLAR, 2012: «*Spleen*, tedio y *ennui*. El valor indiciario de las emociones en la literatura del siglo XIX», *Revista de Literatura*, vol. LXXIV, núm. 148, juliol-desembre, p. 473-496.

M. do C. RÁBADE VILLAR, 2016: «La abyección como estrategia identitaria. Una revisión crítica del concepto de *autoodio* a la luz de la escena poético-musical gallega», dins M. PONS; J. A. REYNÉS (ed.), *Poétiques liminars. Poesia, imatge, objecte, trànsit*, Palma: Edicions UIB, p. 125-142.

I. RIBÓ, 2013: *De la indignació a la nació. Tesis polítiques per a una Catalunya digna*, Londres-Barcelona: Mycelia Books.

B. H. ROSENWEIN, 2002: «Worrying about Emotions in History», *American Historical Review*, núm. 107, juny, p. 821-854.

B. H. ROSENWEIN, 2010: «Problems and Methods in Theory of Emotions», *Passions in Context. International Journal for the History and Theory of Emotions*, núm. 1. En línia: <[www.passionsincontext.de/.../01\\_Rosenwein.pdf](http://www.passionsincontext.de/.../01_Rosenwein.pdf)>.

R. C. SOLOMON, 2004: «The Philosophy of Emotions», dins M. LEWIS; J. M. HAVILAND-JONES (ed.), *Handbook of Emotions*, Nova York - Londres: The Guilford Press, p. 3-29.

B. SPINOZA, 2001: *Ética. Demostrada según el orden geométrico*, Madrid: Alianza.

P. N. STEARNS; C. Z. STEARNS, 1985: «Emotionology: Clarifying the History of Emotions and Emotional Standards», *American Historical Review*, núm. 90, octubre, p. 813-836.

J. SUBIRANA (ed.), 2015: *Llibertat! 50 poemes de protesta*, Barcelona: Ara Llibres. [Pròleg de David Fernández.]

P. VADELL (ed.), 2014: *Assumiràs la veu: antologia de poemes per la llibertat*, Barcelona: Terrícola.

R. WILLIAMS, 2009: «On Structure of Feeling», dins J. HARDING; E. D. PRIBRAM (ed.), *Emotions: A Cultural Studies Reader*, Nova York: Routledge, p. 35-49.

J. M. ZARAGOZA BERNAL, 2013: «Historia de las emociones: una corriente historiográfica en expansión», *Asclepio*, núm. 65, vol. 1. En línia: <<http://asclepio.revistas.csic.es/index.php/asclepio/article/viewArticle/547/571>>.

S. ŽIŽEK, 2011: *Violència. Sis reflexions de biaix*, Barcelona: Empúries.